

УДК 342.95:343.54

А.І. НІКОЛАЙЧУК, Харківський національний університет внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ

Ключові слова: дитина, сім'я, члени сім'ї, захист дитини, насильство в сім'ї, насильство в сім'ї над дитиною

Забезпечення прав і свобод людини є однією з найактуальніших проблем для юридичної науки та державної діяльності. Важливе місце серед її складових посідає захист прав дітей, специфіка якого обумовлюється як особливостями вікового, фізичного та психічного стану дітей, так і сферою діяльності органів державної влади, щодо охорони, захисту та гарантування їх прав і свобод.

Жорстоке поводження з дітьми визнано однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини у світі [1, с.319]. Саме тому в сучасних умовах розвитку українського суспільства, необхідно більше уваги приділити належному рівню правового, соціального захисту прав дітей та з'ясуванню конкретних причин протиправної поведінки окремих із них. Цього можна досягнути шляхом політичної стабілізації, соціально-економічного розвитку, програми дій щодо належного виховання та розвитку потенціалу нації у таких напрямках, як навчання, спорт, дозвілля тощо.

Останнім часом на загальнодержавному рівні, в працях науковців, таких як Т.Ф. Алексеєнко, О.М. Бандурка, О.О. Бандурка, О.Б. Безпалько, К.Б. Левченко, Н.Ю. Максимова, К.Л. Цимбал та ін., неодноразово підіймалося питання про недостатній рівень якісного захисту прав неповнолітніх соціальними органами, органами внутрішніх справ. Вчені звертали увагу на перехід від каральної до соціально-сервісної функції державних органів, яка здатна найбільш ефективно забезпечити права і свободи людини, протидію злочинності, а також виконання завдань забезпечення правопорядку в державі.

Новизна роботи полягає у тому, що дослідження сучасного стану захисту прав дітей буде здійснено крізь призму конституційного, адміністративного й міжнародного права. Таким чином, досягнути мету вказаної статті заплановано шляхом вивчення конституційного, адміністративного та міжнародного досвіду у сфері нормативного закріплення вказаних категорій, їх практичного застосування та формулювання власних висновків.

Проблема захисту прав дітей є надзвичайно актуальною і вона має вирішуватись, перш за все, на законодавчому рівні. Увага до захисту прав неповнолітніх наразі повинна підвищуватись з урахуванням негативних процесів у соціально-економічній, морально-психологічній та інших сферах суспільного життя, які не найсприятливішим чином впливають на свідомість та поведінку зазначеної категорії осіб. Наслідком таких негативних факторів є виховування дітей у ненормальних соціальних умовах, які пов'язані з порушенням прав дитини. Соціальні умови, в яких зростає дитина, повинні відповідати нормам моралі та вимогам законодавства, адже вони мають важливий вплив на подальший розвиток дитини [2, с.26]. Законодавство, яке забезпечує права неповнолітніх, складається, перш за все, з норм міжнародного права (Конвенція про права дитини) [3], Конституції України (ст.ст.52–53) [4], Сімейного кодексу України [5], які передбачають піклування держави про дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, гарантують доступність та безоплатність освіти в державних навчальних закладах; численних актів національного законодавства (таких, як Закони України «Про охорону дитинства» [6], «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [7], урядові та відомчі акти, які розкривають механізм застосування законодавства про права дітей).

В останні роки в Україні не знижується кількість дітей – «соціальних сиріт», інвалідів, бездоглядних. У таких дітей формується тривога, відчай, обурення, вандалізм, що говорить про наявність соціального напруження

серед молодих людей, яке призводить, в свою чергу, до все більшого їх відчуження від суспільства. Невдачі у соціальній адаптації молоді та дітей, несприятливість до нових соціально-економічних умов проявляються в молодіжній злочинності, наркоманії, алкоголізмі, бездомності, проституції, масштаби яких набули небезпечного характеру.

Молодіжна проблема завжди була актуальною, тому що молодь – це майбутнє України. Молодь є найбільш активною групою населення, та є максимально підвладною впливу різноманітних, в тому числі і негативних факторів зовнішнього соціального середовища. Як частина соціуму молодь відчуває ті ж самі труднощі, тільки більш гостро, що і доросле населення у самовизначенні, профорієнтації, працевлаштуванні, освіті, забезпеченні житлом, соціальними гарантіями, медичному обслуговуванні [2, с.54].

У зв'язку з цим постає питання про формування системи реального соціального захисту прав дітей, спрямованого на забезпечення правових та економічних гарантій для кожної дитини. Необхідна цільова підтримка молодим людям, сім'ям, організаціям та громадським інститутам, які працюють з неповнолітніми. З самого початку розвитку дитини, потрібно вдосконалювати процес соціалізації дитини, як індивіда .

Доведено, що для повного і гармонійного розвитку особистості дитині необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові, взаєморозуміння. Тільки такі умови сприятимуть підготовці дітей до самостійного життя в суспільстві і вихованні їх у душі загальнолюдських ідеалів, миру і власної гідності. Тільки в таких сімейних відносинах у сучасної дитини, підлітка будується нормальна психіка. Адже статистика підтверджує, що сьогодення молодь, обмежена в батьківському піклуванні. Цей фактор згубно впливає на психіку дитини і вона почуває себе все життя неповноцінною, звідси з'являються комплекси, залежність від наркотиків, пристрасть до алкоголю чи тютюну та ін. Підлітки починають шукати собі невдалу компанію,

яка начебто їх підтримує і розуміє, але насправді попадають в пастку негативної залежності [8, с.93–94].

В Україні в 2013 році в дитячих будинках і школах-інтернатах, інших дитячих закладах соціального призначення знаходиться майже півмільйона дітей, що залишилися без батьківського піклування. Не зникла, а, навпаки, катастрофічно розрослася внаслідок алкоголізму, втрати духовних цінностей і морального розкладання проблема сиріт при живих батьках. У результаті в дитячих будинках і школах-інтернатах виявився зосередженим досить специфічний контингент дітей, що відрізняються обтяженою і часто не цілком здоровою спадковістю.

Сучасний стрімкий розвиток суспільства, негативний вплив засобів масової інформації, поява нових видів правопорушень змушують дітей почувати себе незахищеними. Насильницьке втягнення малолітніх і неповнолітніх громадян до здійснення чи потурання у скоєнні різних злочинів; нелегальне вивезення з України організованими злочинними групами неповнолітніх дітей у країни Західної Європи та Азії для використання їх у секс-бізнесі; вивезення малолітніх дітей для продажу за кордоном особам, які бажають їх усиновити; купівля дітей у батьків з неблагополучних сімей; спостерігається тенденція використання підлітків і юнаків з неблагополучних і малозабезпечених сімей для виконання протиправних задумів професійних злочинців.

Одним із головних завдань органів влади в цей складний час є забезпечення конституційних прав та свобод людини, вивчення існуючих проблем з метою їх вирішення, об'єктивне інформування громадян про ситуацію із реалізацією гарантованих державою прав та свобод, перш за все, влада повинна справлятися із покладеними на неї обов'язками [9, с.129]

Погіршення економічних умов життя основної маси населення країни, у тому числі й тих людей, які мають на утриманні дітей призводить до росту психоемоційних перевантажень і посилення кризи в сімейних відноси-

нах. Безумовно, зазначені обставини сприяють відродженню дитячої бездоглядності як соціального явища, з якими необхідно, перш за все, боротись економічними методами. Сьогодні, у підлітковому середовищі, культивуються негативні стереотипи поведінки, розповсюджуються алкоголізм і наркоманія, вкоріняється егоїстична психологія. Невизначеність профілактичних заходів, невпевненість у майбутньому, зростаюче безробіття, труднощі, пов'язані з отриманням освіти, падіння престижу ряду професій породжують критичне ставлення до навчання, ведуть до примітивізації свідомості, героїзації злочинної поведінки, багатьох підлітків штовхають в кримінальне середовище.

Проблема правопорушень дітей є та залишається однією з гострих проблем українського суспільства. Над пошуком шляхів її вирішення працює широке коло фахівців різних наукових галузей: криминології, юриспруденції, психології, педагогіки, соціальної педагогіки, соціології, правознавства тощо [10, с.3–6] Основними причинами правопорушень неповнолітніх є:

а) соціально-економічні: зубожіння населення; розвиток тіньової економіки; зростання в суспільстві соціальної напруги, рівня безробіття, зокрема серед молоді, окрім цього, політична нестабільність;

б) несприятливе сімейне оточення (40% неповнолітніх правопорушників виховувалося в неблагополучних сім'ях: з них 30% – у неповних, 45% – у конфліктних, 25% – в асоціальних і кримінальних сім'ях). У той же час 60% неповнолітніх правопорушників виховувалося в зовнішньо благополучних сім'ях, проте, з них 55% виховувалося в матеріально незабезпечених сім'ях, 35% – у сім'ях із низьким культурно-освітнім рівнем батьків, а 10% – у досить заможних родин);

в) проблеми у взаємостосунках дитини в шкільному середовищі (антипедагогічні методи роботи вчителів із важковиховуваною дитиною, конфліктні ситуації в класному колективі, неуспішність у навчанні, слабкий зв'язок між школою та сім'єю);

г) негативний вплив позашкільного середовища: скорочення системи закладів дозвілля для дітей призводить до незайнятості вільного часу дітей та підлітків (в Україні три тисячі населених пунктів не мають жодного закладу культури, 6,5 тисяч культурних закладів зачинено, а ще 500 знаходяться в аварійному стані); негативний вплив засобів масової інформації, що пропагують культ фізичної сили та агресію [11, с.40].

Отже, на основі вказаного зауважимо, що проблематика захисту прав дитини стала одним із найважливіших питань сьогодення. Таким чином, теоретичні питання сутності захисту прав дітей тісно пов'язані з практичними заходами запобігання і протидії порушенням прав дитини, матеріального, фінансового, інформаційного забезпечення діяльності органів виконавчої влади і громадських організацій покликаних забезпечувати захист прав дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дідик Н. І. Адміністративно-правові аспекти подолання насильства над дітьми / Н. І. Дідик // Митна справа. – 2013. – № 4 (88). – Ч. 2. – К. 2. – С. 319–323.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навчальний посібник / О. В. Безпалько. – К. : Вид-во «Центр навчальної літератури», 2003. – 134 с.
3. Конвенція про права дитини : від 20.11.1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
4. Конституція України : зі змін та допов. : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради 28 черв. 1996 р.]. – Х. : Весна, 2013. – 48 с.
5. Сімейний кодекс України : від 10.01.2002 р., № 2947–III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
6. Закон України «Про охорону дитинства» : від 26.04.2001 р., № 2402–III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

7. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» : від 05.02.1993 р., № 2998–ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>.

8. Опацький Р. М. Нормативно-правова основа захисту дитини від насильства / Р. М. Опацький // Науковий вісник Дніпропетровськ. держ. ун-ту внутр. справ. – 2011. – № 4. – С. 92–99.

9. Світличний О. О. Реалізація криміналь-

ної відповідальності за розбещення неповнолітніх / О. О. Світличний // Право і суспільство. – 2013. – №1. – С. 128–135.

10. Балакірева О. Права дітей в Україні / О. Балакірева, О. Бабак // Соціальна політика і соціальна робота. – 2001. – №1. – С. 3–8.

11. Юрків Я. І. Діяльність соціального педагога з попередження насильства в сім'ї / Я. І. Юрків // Соціальна педагогіка. – 2013. – №3. – С. 39–46.

Ніколайчук А. І. Сучасний стан захисту прав дітей / А. І. Ніколайчук // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 378–381 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_66.pdf

Розглянута проблема правового та соціального захисту прав дітей. Особливу увагу приділено захисту прав дітей, які позбавлені батьківського піклування, розглянуто питання здорового виховання дітей у атмосфері любові та поваги до інших членів сім'ї.

***

Николайчук А.И. Современное состояние защиты прав детей

Рассмотрена проблема правовой и социальной защиты прав детей. Особое внимание уделяется защите прав детей, которые лишены родительской опеки, рассмотрены вопросы здорового воспитания детей в атмосфере любви и уважения к другим членам семьи.

***

Nikolaychuk A.I. The Current Situation on the Protection of Child Rights

The problem of legal and social protection of child rights is considered. Special attention is paid to the rights of children who are deprived from parents' care. Problem on necessity to bring up children with love and respect to other family members is considered.